

Jak jsme jako „uprchlíci“ spolu s občany Libštátu prožívali válečnou dobu v protektorátu Čechy a Morava

Když člověk dožije staršího věku, rád si vzpomene na prožitky z mládí a porovnává je, jak se mu projevil v dalším žití, ovlivnily jeho vývoj a zkušenosti v dalším životě. Toto vše mě vedlo k napsání těchto řádků a části rodinné kroniky. V úvahu je nutné vzít události, které ve mně zůstaly zachovány z mládí na onu dobu, a to z vlastních vzpomínek, způsobu života občanů městečka ovlivněného válečnou dobou, a to vše z nynějšího pohledu, zkušeností, a prožitých roků v kolektivu občanů Libštátu.

Tatínek byl přeložen do Libštátu a zařazen jako strážník tratě a závorář na stanovišti 109, které mělo místní název „Na vršku“. Zde jsme dostali k obývání strážní domek č. 110, který byl prázdný po německé rodině Winklerových, kteří se na vlastní žádost odstěhovali do Sudet. Těžko by se jim žilo v Libštátě, ryze českém městečku, protože averze Čechů k Němcům byla velká. Rodiče zajistili „nákladák“, naložili naň část nábytku, který nám zůstal po nechtěném odchodu z domova v Horce, rozloučili se, poděkováním strýci a tetě Slukovým, na Sedlísku za poskytnutý více jak měsíční azyl v jejich statku, a 2. listopadu 1938 jsme se všichni přestěhovali do nového bydliště Libštátu. Náš nový domov, domek čp. 159, se nalézal vedle tratě Liberec – Pardubice, poblíž cesty a silnice na Lomnici n/Pop., a byl prakticky součástí osídlené části obce. V domku byly dvě obytné místnosti, kuchyň s kachlovými kamny a ložnice. Součástí byla dřevěná přístavba verandy, přes kterou byl i vchod do domu. Další přístavbu tvořil malý chlév, seník a suchý záchod.

Samostatný objekt tvořila kolna na palivo. Pod kuchyní byl umístěn sklep, přístupný žebříkovými schody, přes poklop v podlaze, přímo z kuchyně. Toto řešení se v pozdější době ukázalo jako velmi výhodné. Půdní prostor, pod sedlovou střechou, byl velmi nízký, přístupný venkovním, dřevěným schodištěm. Jediným nedostatkem bylo, že domek nebyl připojen na elektřinu, a tak jsme svítili petro-

lejem, kterého jsme měli dostatek, protože jednou z povinností pro obyvatele domku bylo, denně rozsvěcet lucernu na předjezdovém návěstidle. Lucerna byla petrolejová a petrolej jsme dostávali v dostatečném množství přidělem. Pozemek kolem celého domku byl oplocen velmi kvalitním „tyčkovým plotem“, s brankou k trati. V této části pozemku byla umístěna studna, a to v samostatném domečku, hluboká 23 metrů, s velmi kvalitní vodou, která se, ale musela čerpat dřevěným „okovem“, zavěšeným na ocelovém lanu navíjeném na dřevěný válec, a otáčením klikou. Hospodářské zázemí bylo nutné, protože k povinnostem obyvatel domku bylo pečovat o pozemky „železnice“, (pešunky) v určeném úseku, který v našem případě byl od kamenného, patrového mostu přes Olešku, až k „Černému mostu“, což byl místní název, dnes již neexistujícího drážního nadjezdu polní cesty. Celková délka pozemků byla přes jeden kilometr. Jejich součástí bylo i „políčko“ vhodné k pěstování brambor a některé zeleniny. Toto zázemí se později ukázalo jako velmi výhodné pro samozábování v nastalé válečné době, která na sebe nenechala dlouho čekat. Nejprve, ale bylo nutné zajistit plné ubytování nákupem nového nábytku do ložnice, a to maminka zajistila v Turnově v prodejně pana Machka, který nám ihned v krátké době nábytek přivezl. Do té doby jsme spali na otomaně, a na podlaze. Tak jsme se pomalu zabydleli v Libštátě, a já jsem nastoupil do druhé třídy obecní školy, která v té době byla, a to po celou válku v původní budově na rohu náměstí. Tak začala moje cesta za školním vzděláním. Jiné vzdělání, a to hudební a odborné, popisují v jiné části „Vzpomínek“.

Jak jsme žili v novém domově:

Bydlení v domku čp. 159 bylo na dané poměry a v porovnání s ostatními rodinami „uprchlíků“, kterých bylo v Libštátě více, (Libštát měl v této době více než 1.700 obyvatel), někteří bydleli často jen v jedné místnosti, bylo

velmi dobré, i když blízkost dráhy a časté, hřmotné průjezdy vlaků bylo to, na co jsme si museli zvykat. Prvořadým úkolem rodičů bylo zajistit potraviny a topení na nadcházející zimu, proto koupili 5q uhlí u Devátých, kteří měli prodejnu potravin a paliv, a na vypůjčené káře jsme je navozili do kolny. Naši rozřezali i 5 pražců, které u domku zůstaly po předchozích obyvatelích, a topení bylo pro první období zajištěno. Ostatní potraviny byly v této pohnuté době normálně k dostání v obchodech, přesto ale rodiče nakoupili dva pytle brambor a pytel mouky, což se později ukázalo jako velmi prozíravé řešení. Život v „okleštěné“ ale „naši malé republice“ se pomalu přizpůsoboval nové situaci, i když strach z Němců a jejich rozpínavosti, a plánů na zabránění celé republiky zůstával. My, školáci, jsme se s těmito starostmi seznamovali jen okrajově. Já jsem poznával ve škole nové kamarády, jiný způsob výuky než v bývalé jednotřídce, a tak jak se říká, měl jsem svých starostí dost. Toto období mělo trvat jen velmi krátce. Přišel 15. Březen 1939, a republika přestala existovat, byla obsazena německým vojskem, Slovensko se odtrhlo a osamostatnilo, byl utvořen samostatný tzv. Slovenský štát s vlastní kolaborantskou vládou a armádou, která se také účinně zapojila do války v Rusku po boku Němců. Tehdy v Čechách se humorně rozšířilo, že Slováci poslali na pomoc Němcům „tri autobusy natrisknutý, a ještě jednoho na bicikle“. U nás se život všech občanů začal radikálně měnit. První velkou změnou, která začala platit ihned od 17. března, bylo, že se začalo jezdit „vpravo“. Změna, na kterou se republika připravovala několik roků, ale pro údajně veliké problémy, které by mohly vzniknout, se nezavedla. Stačilo několik tabulí u silnic a bylo hotovo. Druhou, a to podstatnou změnou bylo, že začaly platit německé peníze marky, a to v nereálném poměru jedné marky za deset Kč. Bylo to hrubé a nestoudné okradení občanů republiky. Postupně byly zavedeny „potravinové lístky“ a přidělový systém, ale jako hlavní

událost bylo zřízení „Protektorátu Čechy a Morava“ v čele s prezidentem Emilem Háchou a navazující vládou. Původní vláda odešla převážně do exilu. Evropa se začala připravovat na válku, která se stávala téměř nevyhnutelnou, a čekalo se, kdy a kde a jak vypukne. Tyto události, a s nimi vznikající starosti, zaměstnávaly naše rodiče, ale nás kluků se dotýkaly jen málo, i když strach z německých vojáků jsme měli také. Ve škole nám přibyla povinná výuka němčiny a změnila se výuka vlastivědy, na dějiny Velkoněmecké říše. Tyto změny se nás školáků dotkly podstatně a způsobily nám dost problémů, a to nejen nám, ale i našim učitelům. Zeměpis se začal vyučovat v němčině. Škola se dělila na základní – pět tříd a hlavní (výběrová, podmíněná dobrým prospěchem), ta měla tři třídy. Toto dělení se nás jako druháků zatím netýkalo, ale dočkali jsme se také, protože válka, která se očekávala, zatím nenastala, ale byla dlouhá. Druhá světová válka byla zahájena 1. září 1939 útokem na Polsko. My školáci, kteří jsme zahajovali tento den po prázdninách školní docházku, jsme s našimi rodiči a učiteli, s hrůzou pozorovali, jak od samého rána letěly stovky letadel přes Libštát, a směřovaly na Polsko. Byly to převážně tzv. „štuky“, střemhlavé bombardéry, ve kterých bylo Německo světovou jedničkou. Válka trvala jen krátce, nakonec 28. září padla Varšava, Polsko obsazeno a kapitulovalo, stal se z něho tzv. „generální gouvernement“. Jeho armáda, založená převážně na „jezdecku“, nemohla konkurovat německým tankům a letadlům. Válečné období propuklo v celé Evropě, a změnilo život všech jejích obyvatel. Nastal přísný režim v zásobování potravinami, zatemňování domů, ulic, dodržování občanské kázně a poslušnosti a s tím souvisejících opatřeních, které při jejich porušení se trestala i smrtí.

Pokusím se vylíčit, jak se s tímto novým stavem vypořádávala většina obyvatel Protektorátu, Libštátu, „naši“ a sousedé. Prvořadým požadavkem každého občana, rodiny, a spolků bylo přizpůsobení se nastalé situaci,

respektovat naoko nařízení nového režimu, ale obcházet je, kde se dalo, a konat podle daných možností, a tak se v této době ujal pro tento způsob žití pojem „načerno“. V tomto duchu se konalo zásobování všeho druhu, tajná setkání, poslech „Londýna“, a to přesto, že u každého radiopřijímače visela tabulka, že poslech cizího rozhlasu se trestá i smrtí. V tomto způsobu života měli Češi bohaté zkušenosti, se kterými Němci nemohli počítat, a to už od doby Rakouska, kdy ještě usilovali o svoji samostatnost. Příděl potravin „na lístky“ byl naprosto nedostatečný, a proto se každý občan staral, jak mohl. Bydlení ve strážním domku poskytovalo dostatečné zázemí pro malé hospodářství. Ihned z jara roku 1939 naši zasázeli brambory na políčku přiděleném k domku, koupili dvě kozy, začali pěstovat králíky a i husy v ohradě, které jsem občas vyháněl „na vodu“, až pod most Na Vršku. Nějaké seno zůstalo v seníku ještě po dřívějších obyvatelích domku. Obděláváním „pešunků“, na kterých bylo i dost ovocných stromů, se získávalo dostatek ovoce, ale i sena, a to 40 až 50q za rok, což bylo nad potřebu našeho hospodářství, a proto je rodiče prodávali nebo měnili od sedláků za zrní, které se dílem zkrmilo, (oves) ale pšenice a žito se načerno semlelo na mouku ve mlýně pana Munzara nebo pana Šafra. Tato činnost byla zakázaná, riskantní, a velice trestná, a odehrávala se převážně v noci a byla přísně sledovaná tzv. hospodářskou policií, převážně bezvýsledně, protože Češi drželi spolu. Maminka dokázala v malém chlívků vyživit i prase, které dokázala i zpracovat, a rozšířit tak jídelniček na celý rok. Zde se ukázala výhoda umístění sklepa pod kuchyní a jeho přístup poklopem, který byl zakryt otmánem. Sklípek sloužil nejen k uskladnění brambor, ale i ostatních zásob, které podléhaly kontrole. Jedenkrát se v něm ukryl i ruský partyzán, čekající u nás na svého informátora. Obstarávání potravin a jejich ukrývání se stávalo obtížnější, protože Němci, aby nemuseli na frontu, velmi aktivně pracovali v komisích konfiskujících nalezené zásoby a trestajících

viníky. Nebezpečí hrozilo i od některých místních „donašečů – konfidentů gestapa“, kteří se bohužel i u nás vyskytli, ale o kterých to bylo brzy známo, protože jim režim poskytoval za tuto činnost určité výhody, a tím je prakticky pomohl odhalit. V Libštátě byli podezřelí Ukrajinci, uprchlí po první světové válce z Ruska, kteří se ale těsně před koncem války odstěhovali, zmizeli neznámo kam, a tak se vyhnuli trestu. Měli asi svoji tajnou organizaci již tehdy. Byli to, rodina Twardovská, Mišajlova a kočí od Vedralů Stachiw. Obstarávání potravin zaměstnávalo každého občana, protože za jídlo bylo možné sehnat a vyměnit téměř všechno z tzv. nedostatkového zboží. Pekli jsme i chleba, a to u Kobrlů Na Vršku, kteří měli novou, na tu dobu moderní kovovou pec. Můžu tedy říci, že nedostatkem jídla díky těmto opatřením jsme jako většina obyvatel venkova netrpěli. Doma jsme používali ku stravě jen kozí mléko, kterého jsme měli dostatek, takže sloužilo i k výrobě másla, tvarohu, a ještě se stala jeho odběratelem rodina pana Matouška, který si pro něho docházel přes den s bandaskou, a přinášel informace o dění v obci. Této nenormální situace dokázali někteří lidé využít pro svůj prospěch, a vznikly tak pojmy „keřas, šmelinář a šmelina“, které přetrvávají v různých „vylepšených“ obměnách dodnes, a rozšířily se dále o „tuneláře“ a jim v tomto směru podobných podnikatelů.

Nás kluky tyto starosti zasahovaly jen okrajově, i když válečné období a jeho omezené možnosti se nás také téměř denně dotýkaly. Problém byl například s oblečením, které se používalo až do roztrhání, a také k přešívání na jiný účel a použití. V té době v Libštátě úspěšně působilo 7 krejčích, a 3 švadleny. Byl i nedostatek obuvi, takže práce měli dost i 3 ševci. Chodilo se ve „dřevácích“ a mnoho spolužáků chodilo v létě na boso. A to na příklad až z Čikvásek (Kamil Kitlér), z Kundratice (Sláva Hloušek), z Kavkázka (Ota Drbohlav), ale i jiní ze Svojků, Bělé, ale i místní žáci včetně mě. Musím říci, že zpočátku to bylo těžké, než se „chodidlo“ dostatečně otlačilo a ztvrdlo.

Děvčata na boso nechodila, měla nejčastěji dřeváky s nařezanou podrážkou (aby se lépe ohýbala), nebo „úplety“ s našitou podešví, z různých ohebných materiálů jako, kůže, linolea a podobně. Byly to tzv. „válečné mokasíny“. Střevíce byly na poukaz, který se dostával jednou za dva roky. To platilo pro všechny obyvatele. My kluci jsme hráli na boso i fotbal, takže o vyražené palce nebyla nouze. Později mně maminka sehnala špičaté polobotky, sice o dvě čísla větší, ale dobré. Rozdíl velikosti se řešil pomocí onucí, neměl jsem tak problém s dorůstáním nohy. Potíže vznikaly, když jsme chtěli hrát a hráli fotbal, neboť zde hrozilo častější poškozování obuvi, a tím problém pro rodiče. Hráli jsme převážně s tenisákem, protože jiný míč nebyl k dispozici, což se v budoucnu ukázalo jako výhoda v získané fotbalové technice, když byl používán kožený kopací míč, který se mi podařilo získat za dost riskantních okolností, které popisují v jiné části vzpomínek na tuto dobu, a to povědným „lupem“ od Hitlerjugend.

Využívání volného času bylo velmi omezené, všechny organizace mládeže byly zakázané, a povolena byla jen organizace tzv. „Kuratorium pro výchovu mládeže“, která měla vést mládež v duchu nacionálněsocialistické ideologie. Měla i svůj předepsaný kroj, a to bílá košile, černá kravata a kalhoty. Tato organizace byla založena i v Libštátě, a to na přání a pod přímým vedením tehdejšího starosty fabrikanta Vodsedálka, který byl po válce souzen jako kolaborant. Nám klukům umožňovala, že jsme dvakrát týdně mohli chodit na cvičení do školní tělocvičny, kde nás vedli bývalí cvičitelé Sokola, páni učitelé Kačer, Rolc a pan Šindelář, kteří nás požadovanou ideologii neučili, ale naopak ukazovali, jak úspěšně vzdorovat „oblbování“ od Němců a jejich přísluhovačů. Možnost jiné zábavy byla omezená, a tak jsme z jara hrávali kuličky, po pouti v místech, kde stávaly střelnice, hledali deformované broky, které byly dobrým střelivem do praku, který v té době vlastnil každý kluk. Oblíbenou zábavou byla i hra na „čeťáky a lupáky“, jak jsme slangově nazývali hru na četníky

a lupiče, která se později změnila na „partizány a Němce“, a to v návaznosti na vývoj válečné situace, kterou jsme občas simulovali střelbou „karbidem“.

Průběh „války“ se nevyvíjel podle záměrů Němců, což vedlo k tomu, že museli oslabovat své počty policie, grenčáků, a jiných pomahačů k hlídání obyvatel Protektorátu, a tím jim umožnit, jak se tehdy říkalo „volněji dýchat“ a využít dané situace v ochabující kontrole sníženého počtu „skopčáků“ ve svůj prospěch, a to i za cenu, že jejich aktivita v obavě, aby nemuseli na frontu, narůstala. Na území „Protektorátu k tomu měli zřízené „četnictvo“, a vládní vojsko.

V Libštátě bylo 7 četníků, kteří dohlíželi na dodržování občanské poslušnosti a kázně. Vládní vojsko sloužilo k ochraně vlády a státních organizací. Četníci měli aktivně působit v dodržování pořádku a kázně občanů a k tomu organizovat potřebná opatření. Velitel místních četníků pan Sobíšek vymyslel pro tento účel akci, která ale skončila fiaskem. Nechal na náměstí vyznačit dva přechody přes silnici pro pěší, a hlídal, aby jen po nich bylo možné tuto přejít. Někdo to dodržel, někdo ne. Mezi těmi, kteří toto vyznačení ignorovali, byla i paní Dytrichová, místní rázovitá občanka. „Po přechodu, po přechodu paní Dytrichová“, volal na ni velitel. „Už patnáct roků pane Sobíšek, patnáct roků“, byla její odpověď, „to to utíká“, a šla klidně dál. Příhoda se rychle rozšířila po celé obci, působila úsměvně i pro celou místní četnickou posádku, která už podobné akce nikdy neopakovala. Bohužel, takto neškodně pro občany vždy četníci nejednali a nepůsobili. Museli plnit příkazy svých chlebodárců, zástupců Velkoněmecké říše, které ale nebyly vždycky tak neškodné a byly příčinou toho, že se jim moc nevěřilo a přistupovalo se k nim s určitou rezervou. Po osvobození se ukázalo, že mnoho z nich pracovalo v odboji, a tlumili mnoho nepříznivých nařízení proti občanům. Ne ale všichni. V Libštátě bydlel a měl dům četník Kousal, který působil v Tatobitech a který byl prý hodně

proněmecky aktivní a poslušný. Po „převratu“ záhadně zmizel, nikdy se nenašel. Prý byl i udavač. Jeho dům vyhořel a můj spolužák Jirka Jandourek a jeho rodiče, kteří tam bydleli, přišli o střechu nad hlavou. Událost a její příčina se nikdy nevyšetřila a zůstala jen v oblasti dohadů. Dále jedním takovým rozkazem, který museli libštátští četníci splnit, bylo, že došli zatknout pana Grunta a jeho paní. Údajně proto, že bylo zjištěno, že jejich syn Bohouš je členem České armádní jednotky v Anglii a bojuje proti Němcům. Všechny jsem velmi dobře znal i jejich dceru Hanku, která byla moje kamarádka. Bydleli „Na Vršku“, ve strážním domku 109, a pan Grund „nádražák“ byl spolupracovníkem mého tatínka, se kterým se střídal ve službě v „signálce“ Na Vršku. Zatčení byli drženi na četnické stanici, která byla v patře holičství pana Matury, (Hnika). Rozloučit se s nimi přišlo mnoho jejich známých, ale domlouvat jsme se mohli jen přes zavřené okno, a to do doby než si pro ně přijelo jičínské gestapo. Byli internováni jako mnoho jiných občanů Protektorátu v táboře Svatoborice na Mor. Vrátili se až na jaře roku 1945, kdy už Říše „doklepávala“. O dceru Hanku se po celou tu dobu starala sestra paní Gruntové, paní Lásková. Zadržena byla i paní Beldová, jejíž syn bojoval proti Němcům, jako čs. voják v Anglii.

Zajišťování potravin bylo i nadále velmi obtížné, zejména těch nedostatkových, které jsme si nemohli vyrobit sami. Proto často jsem s maminkou chodil načerno přes hranice, kde jsme měli již známou trasu, která začínala na stanici Sychrov, a pokračovala přes obec Třti, kopec a les „Vosáhlovsko“ a obec Kohoutovice, kde za nimi jsme překročili hranice do Sudet, tvořené potokem, a dále polní cestou přišli zadem do Petrašovic, na statek „k tetě“, jak maminka říkala, a kde jsme získávali nedostatkové potraviny, zejména máslo, a surový cukr, který si sami vyráběli z cukrové řepy. Vozili jsme jim zase „látky“ na šaty, povlečení, a jiné, které se u nás v kraji „textilek“, nechaly sehnat. Celý tento způsob žití bylo jedno veliké „riziko“,

kteří v této době podstupovali i jiní obyvatelé Protektorátu a českých „Sudet“. Jednou, na podzim roku 1943, kdy maminka jela pro tento proviant a byla dohodnuta, že jí s ním přijde pomoci tatínek, se stalo něco nečekaného. Do školy pro mne přišel pan Matoušek, který si k nám přišel pro mléko a našel tatínka v bezvědomí na podlaze. Podařilo se mu ho oživit. Běžel pak honem na obec a zavolal odtud pana doktora Vaníka, který ihned ve své „erovce“ (měl malý příděl benzínu) přijel, dal otcí povzbuzující injekci a nařídil mu klid na lůžku. Diagnóza zněla „malá srdeční příhoda z přepracování“, která chce několik dní klidu. Tatínek sdělil panu Matouškovi co má dohodnuté s maminkou a že to nemůže splnit a musím to zařadit já. Proto přišel pan Matoušek pro mne do školy, kde mě vyzvedl, omluvil a poslal domů, abych vzniklou situaci vyřešil. Tak se stalo, že jako dvanáctiletý kluk jsem jel na Sychrov a odtud známou cestou pokračoval až přes hranice, kde jsem u lávky přes hraniční potok, jak bylo domluveno, čekal na mamku. Byl podzim a k páté hodině byla už tma. Mamka přišla za doprovodu, svého bratrance „petrašovského Ládi“, který nesl batoh s cukrem a který měl dále nésti otec. Řekl jsem jí o nastalé situaci, což mamku vyděsilo a donutilo změnit původní záměr. Láďa vzal batoh zpět, a my jsme vrátili domů. I takové nečekané události přinášelo obstarávání jídla v této válečné době, která byla bohatá i na jiné příhody. Po atentátu na Heydricha hledali Němci za doprovodu českých četníků atentátníky v každé domácnosti a prolezli celý dům. Tady se ukázalo výhodné umístění našeho sklepa pod kuchyní, který kontrola nenalezla.

Vzpomínám i na další události z té doby, a to jak jsme v létě roku 1944 pozorovali nad Libštátem asi akrobacii dvou stíhaček, která ale byla leteckým soubojem, což potvrzoval rachot střelby přehlušující i hluk motorů ve vysokých obrátkách. Duel trval asi deset minut a potom jedna stíhačka začala padat v různých vývrtkách, a zapadla za les „na Kamince“. Později jsme se dozvěděli, že spadla až

u Benešova u Semil. Byl to německý „Messersmid“, a pilot zahynul. Byla to doba, kdy téměř denně jsme pozorovali na obloze stříbrné nitky letadel bombardovacích svazů, a to přesto, že rozhlas hlásil: „Über den Reichsgebiet befindet sich keine feindlicher kamfenband“ – nad říšským územím není žádný nepřátelský svaz letadel, a to přesto, že jsme slyšeli dunění od bombardování, což vyvrcholilo v únoru, 13 a 14. roku 1945, když byly bombardovány Drážďany, a až v Libštátě „drnčela okna“. Od té doby nevěřím některým zprávám, které hlásí rozhlas a dnes i televize. Bylo to v době, kdy nastával obrat ve válce, a narůstaly porážky Němců, obzvláště velké, a to na obou frontách. Skrytý odboj sílil, a zasáhl i nás. Jednoho letního odpoledne roku 1944 se maminka vypravila na kopřivy pro housata a vrátila se poměrně brzy a začala konat na ten čas nezvyklé věci. Zabíla králíka, upekla jej, udělala knedlíky a zelí, a to vše naložila do tašky a odešla zpět do lesa. Bylo to jídlo pro partyzány, na které narazila v „Janatově komoře“ při sběru trávy a kteří měli v husté pasece vykopanou „zemljanku“. Dnes by se už toto místo nenašlo, zmizelo pod sesuvem a paseka byla zlikvidována průsekem pro elektrické vedení. Partyzáni byli dva Rusové, blondák Vladimír a „moloděc“ Ivan, a říkali, že jsou uprchlí ruští zajatci a rádi by navázali spojení s místní odbojovou skupinou. Když se s touto událostí seznámil tatínek, byl z toho zděšen, a to ještě více, když je osobně poznal, protože jejich fyzická kondice neodpovídala „zajatcům“, a nevěřil, že by se jim podařilo uprchnout z přísně střeženého zajateckého tábora. Považoval je za nastrčené provokatéry, a obával se nejhoršího, protože spolupráce s odbojem se trestala smrtí pro celou rodinu. Projevila se u něho ostražitost četaře Československé armády. Maminka o této situaci informovala pana Opočenského, o kterém se tajně vědělo, že má spojení na místní odboj, a ten zařídil další. Přes skupinu partyzánů, které ukrýval na Končinách pan „pošťák“ Cejnar. Přišel za námi a potvrdil, že je vše v pořádku a že se nemusíme

obávat, neboť se jedná o dva ruské výsadkáře, důstojníka Vladimíra a radistu Ivana, kteří jsou už několik dní očekáváni k posílení místní odbojové skupiny. Spadl nám kámen ze srdce a obava z dalších událostí. Opatrnost táty se potvrdila. Oba se u nás pak občas scházeli s panem Opočenským, co ale projednávali, nám nebylo známo, protože jednali sami v naší ložnici. Nosili jsme jim do lesa střídavě s maminkou jídlo, které jim pomáhal zajistit i pan Láska z Bryndova a nám pan Opočenský. Jejich okruh činnosti a zájmů musel být rozsáhlý, protože jednou jsme potkali Ivana až na Sychrově, když jsme vystupovali z vlaku při cestě do Petrašovic. Minuli jsme se bez „mrknutí oka“, jako když se neznáme. Tak nás naučil život za okupace. Později oba opustili „zemljanku“, a jaké bylo jejich další poslání, mně není známo, ale rodiče nějaké informace měli, protože věděli, že dojde v noci 1. května 1945 k vykolejení vlaku v Košťálově. Vlak měl vézt zbraně a ty pak měli sloužit k vyzbrojení místních partyzánských skupin. Výpravčí ve Staré Pace, který údajně o akci byl informován, z obavy odvety Němců poslal na trať vlak s koksem. Ten také u košťálovského koupaliště vykolejil a vagony plné koksu se navršily na sebe tak, že koks zarovnal celý „zářez“ tratě, a učinil ji naprosto neprůjezdnou. Posádka lokomotivy, která se převrátila vedle tratě, havárii přežila. Topič stačil vyskočit a strojvedoucí byl uzavřen ve dvířkách zvracející se lokomotivy a musel jej autogénem „vyřezat“ pan Bergman, majitel strojírny v Libštátě. Potřebné zbraně pro partyzány se nezískaly. Koks dovolily německé úřady rozebrat lidem, a tak se odvážel všemi dosaženými povozy tak rychle, že za dva dny byla trať volná, ale neprůjezdná, protože chyběla odmontovaná kolejnice, kterou partyzáni ukryli neznámo kde. Lokomotiva ležela vedle tratě ještě asi dva roky, než byla rozebrána, a odstraněna. Touto událostí začaly u nás „květnové události“, které vyvrcholily 3. května povstáním v Chuchelně, kde partyzáni přepadli vojenské skladiště, a vyzbrojení jeli na pomoc jilemnickému pohra-

ničí. Bohužel u Mříčné se střetli s oddílem ustupujícího německého vojska a došlo k přestřelce. Partyzánů bylo 17, a Němců přes tři sta. Podařilo se jim Němce zastavit a ukrýt se po domech v obci. Bohužel zde byl také těžce raněn libštátský partyzán Milda Koblre, který utrpěl průstřel hrudi, ale podařilo se ho jeho kamarádům, na motorce, dopravit do nemocnice do Semil, a tak mu zachránit život.

Pro nás kluky tato doba přinesla řadu nových dobrodružství a dějů. Libštátem procházely řady německých vojáků, po jejich absolutní kapitulaci. Byla jim zabavována veškerá „výzbroj a výstroj“, tříděna a ukládána v tělocvičně a kreslirně školy. Bylo toho tolik, že skládka sahala až po okna uvedených místností. Při těchto prohlídkách byla u jednoho SSmana nalezena na stehně přivázaná pistole. Byl odveden do „Hlíňáku“, kde si vykopal hrob, a ruský partyzán (Gruzíнец) jej zastřelil. Pozoroval jsem společně s „klukama“ celou akci z protější křovím porostlé strany Hlíňáku, a uviděl tak zastřelení člověka prvně v životě a doufám, že naposled. Jeho hrob byl nalezen až po dvaceti letech, když těžba hlíny dosáhla do uvedených prostor. Kostra byla vyzvednuta a pohřbena za kostelem u hřbitovní zdi. Kontrolní prohlídky, a doodzbrojení organizoval velitel skupiny partyzánů, která byla složena s uprchlých zajatců, převážně Rusů, a pomáhali jim vybraní místní odbojáři. Odbavení Němci byli posíláni dále k Lomnici za doprovodu ozbrojených strážů. Prohlídky trvaly asi dva dny, a proto jim ve školní kuchyni bylo vařeno jídlo. Vaření se zúčastnila i moje maminka a jeden partyzán, Rus, ji jako poděkování nabídl náramkové hodinky, které zabavil Němcům. Měl jich na obou rukách od zápěstí až po loket. Řekl, ať si vybere. Nosil jsem je asi 10 roků a říkali jsme jim „partyzánské“. Hodinky byly ještě dlouho po válce na poukaz. V té době také vzniklo, že „moto“ ruských partyzánů bylo „davaj časy“!

Pomáhali jsme s úklidem a tříděním zabavených částí uniforem a jiných částí výstroje a já s Pepíkem Rosinů jsme přenášeli kabáty na sál, do

hostince u Drešerů. V jedné kapse kabátu jsem našel dvě krabičky olejovek, což bylo pro nás úplně neznámé zboží. Rozhodli jsme je otevřít, a i přes obavy, že mohou být otrávené, tak velká byla nedůvěra k Němcům. Přesto jsme vše snědli. Byly dobré a nic se nám nestalo, a tak prvně v životě jsem ochutnal „olejovky“. To jsem ale přeskočil plynulý sled událostí této doby, včetně předfrontových opatření, která postihla Libštát a jeho občany. Prvně bych měl vzpomenout, jak probíhalo vyučování v této pohnuté době. Až do konce roku 1943 probíhalo vyučování normálně, v roce 1944 nastaly podstatné změny, v důsledku přiblížení frontových bojů. Byla zavedena pracovní povinnost už od 14 roků, což se týkalo řady našich o málo starších kamarádů. Učitelé je nechali propadnout, a to převážně z němčiny, aby tak unikli „totálnímu nasazení“. Školní rok jsme zahajovali s počtem žáků ve třídě 54, což bylo takové množství, že jsme měli „třidu“ v kreslirně, kam se uvedený počet vešel. Nebyla to ale jediná změna. Celé první patro školy bylo zabráno pro ubytování pracovníků „Zittwerku“, zbrojní výroby, na kterou byla přebudována „textilka v Řekách“, kde se vyráběly a opravovaly letecké motory, a to včetně už nových, tryskových. Denně byly prováděny zkoušky opravených motorů, což způsobovalo takový hluk, že i v Libštátě byl značně slyšet jako dunění, v Semilech prý nebylo slyšet vzájemně slova. Dělnice byly částečně z Polska, převážně ale z Plzeňska.

Vyučování bylo omezené, protože mladší učitelé byli „totálně nasazení“, na jiná pracoviště. Škola byla úplně pro vyučování uzavřena a toto probíhalo jen jedenkrát týdně pro jednotlivé třídy v budově „obecné školy“. Chodili jsme jen pro domácí úkoly s domácím doučováním. Později byla i obecná škola využita pro jiné účely a pro úkoly jsme docházeli do učebny na „evangelické faře“. Z jara 1945 přibyli do obce tzv. „národní hosté“, byli to němečtí uprchlíci ze Slezska a bylo jich asi sto. Přijeli s povozy taženými koňmi a obec je musela ubytovat a postarat

se o ně. Povozy a koně byli umístěni v bývalé továrně „U Šťastných“, lidi ubytováni na „sálech“ v Katoláku a u Paikrů.

Závěr roku 1944 a počátek roku 1945 byl pro všechny obyvatele naší obce ve znamení nečekaných událostí a poznatků vůbec. Často se ozývalo temné dunění blížící se válečné fronty, a to zejména v noci, kdy utíchal ruch denního života, a vyvolával v občanech obavy, jak se celá situace projeví v naší oblasti a jak se komu podaří přečkat tuto dobu. Bydleli jsme u trati, a tak jsme denně viděli, jak přejíždějí nákladní vlaky – transporty, které vozily vojenská auta, tanky, výzbroj a vojáky. Některé vlaky měly i „lazaretní vagony“, označené červeným křížem, což svědčilo o druhé, té špatné stránce války, která byla neustále v rozhlasu vyhlášována jako vítězná pro celý německý národ a celou zemi. Viděli jsme také, jak na otevřených vagoncích, a to v zimě za mrazu a chumelenice převáží vězně z koncentračních táborů, kteří na nás zoufale mávali a volali. Někdo z těchto ubožáků volal, ať pozdravujeme Lomnici, takže to byli i občané z okolí. Při jednom takovém transportu jim chtěla maminka hodit na vagon bochník chleba, ale tatínek si všiml, jak na ni míří esesman samopalem a strhl ji zpět, a tím ji zachránil. Esesák jen zahrozil a něco vykřikoval a vlak projel a zanechal v nás hrůzný zážitek a vzpomínku na celý život.

Od března se stal Libštát posádkovým městysem a ze školy se stala kasárna. Byla zde umístěna posádka 200 granátníků domobrany, převážně mladých členů Hitlerjugend, a okolní pole, lesy a louky se staly jejich cvičištem. V Hlíňáku byla zřízena střelnice a téměř denně se zde ozývala střelba z pušek a kulometů. Jako kluci jsme je pozorovali z okolního břehu a získávali poznatky v zacházení s těmito zbraněmi. Na náměstí si zřídili „strážnici“, a kontrolovali průjezdy vozidel a pohyb lidí. V té době již na silnicích byly zřízeny protitankové zátarasy – uzávěry z klád a kamenů. Byly postaveny Na Vršku, u Devátých, u Jiříčků, a Na Hranicích. Byly to z klád sestavené krychle vyplněné kameny,

velikosti asi 4 x 4 metry, vždy dvě proti sobě, a mezi nimi ponechána mezera na průjezd jednoho vozidla, která se v době potřeby nechala zahradit připravenými kládami. Mosty přes Olešku, drážní „Na Vršku“, a sv. Jana pod kostelem“ byly připraveny k „vyhození do povětří“, jak se v té době s oblibou říkalo. V pilířích mostů byly upraveny „kapsy“, pro uložení náloží. Vojáci denně pochodovali na „cvičky“ a k tomu si zpívali německé pochodové písně, a otravovali tak obyvatele obce.

Ke konci dubna odjeli na frontu, která již byla „za humny“, obec se tak zbavila nechtěných obyvatel. Kde skončili, jsme se nedozvěděli a ani po tom nepátrali.

K doplnění vzpomínek na válečné období, a život lidí v Protektorátu nelze opomenout celkové klima těchto časů. Pocit strachu a nesvobody se táhl celou společností. Lidé důvěřovali jen svým dobrým známým, cizí se jen těžko začleňovali. Celá krajina se v noci zahalovala do tmy, dodržování zatemnění oken bylo přísně kontrolováno hlídkami četníků, pohnocným a aktivními sousedy, kteří se chtěli „zavděčit“. Při setkávání v noci se mezi Čechy vžil pozdrav „nazdar“, aby se poznalo, o koho jde. Auta, pokud jezdila, musela být vybavena krytými světlomety s malou šterbinkou. Vlaky jezdily neosvětleny, průvodčí měl jen na prsou zavěšenou malou lucerňičku. Venkovní osvětlení měst a obcí nebylo. Tento stav byl příznivý pro občany zajišťující si některé zakázané potřeby v obstarávání potravin. Je zajímavé, že se toto období, zdánlivě výhodné pro zloděje, jimi nebylo využíváno, asi i proto, že krádeže se trestaly i smrtí a byly považovány za

vlastizradu. Každé zlo má i své kladné stránky.

Květnové události jsme my kluci prožívali jako velké dobrodružství, v Libštátě „fungovala“, již delší dobu ilegální skupina, která řídila veškeré odbojové hnutí. Byli to náš učitel Jaroslav Patka, dále František Opočenský, Jaroslav Klacek, a Josef Šafr. Později se k nim zařadili na počátku května velitel místní domobran, náš učitel, poručík v záloze Václav Faistauer a Otakar Palounek. Jediná organizovaná skupina byli hasiči, kteří se také aktivně zapojili do organizace události v obci pod vedením Jaroslava Šece. Vedením obce bylo rozhodnuto uspořádat na náměstí „tábor lidu“ a my kluci jsme roznášeli po domech pozvánky na toto shromáždění. Mám na tuto událost nepříjemnou vzpomínku, protože mě v domě pana hajného Rohlíčka pokousal pes. Byl proveden soupis mužů podléhajících vojenské povinnosti, bylo jich 140 a na hřišti za školou se uskutečnila jejich přísaha, které jsme my kluci s obdivem přihlíželi. Scházely zbraně. Bylo jen několik loveckých pušek a pár pušek získaných odzbrojením strážní skupiny hlídající sklad vojenské výstroje ve skladu továrny Na Hranicích. Továrny nepracovaly. K vyzbrojení pomohly dovezené zbraně, které do obce přivezli na ukořistěném autě až od Jablonce mladíci Drahoš Havel a Jiří Kohl. Sklad vojenského materiálu, který nestačili Němci odvést, byl zabrán a postupně rozebrán pro potřeby posádky obce, hasičů a některých šikovných a vlivných občanů. Tak se mnohým obyvatelům podařilo získat kvalitní letecké boty s beránkem, vatované bundy, kožichy, gumáky. Někteří získali jen části uniforem

„Afrikakorpsu“ a jiné. Já jsem získal korkovou přilbu, určenou do Afriky, proti horkému a pálicímu slunci.

Květnové události započaté v tomto kraji již 3. května probíhaly i v Libštátě velmi bouřlivě, za nadšení obyvatel, často i ve strachu a chaoticky. Chyběly zprávy, co se děje v celé zemi, ale i blízkém okolí. Tak se stalo, že na domech vyvěšené české prapory a vlajky byly staženy, neboť došly zprávy, že se blíží německé vojsko. To se stalo skutečně dvakrát. Obcí projelo několik tanků a obrněných vozidel tam i zpět. Byla to součást divize generála Schornera, který měl štáb a sídlo v Lázních Velichovky, a odmítl se vzdát, a naopak táhl na bojující Prahu s cílem potlačit tamní povstání. V Košťálově se strhla přestřelka a v ní zahynuli dva tamní občané, mladí a odvážní povstalci, Sádek a Ševců, kteří na projíždějící Němce hodili ruční granát, ale zapoměli ho prý odjistit. Němci je zastřelili. Na místě této tragédie byl postaven pamětní pomníček. V Lomnici byli zastřeleni čtyři občané. Takové oběti přinesla ona doba v blízkém okolí. Revoluční ruch trval v obci téměř celý květen, než se začal pomalu vracet do normálního života bez okupantů, do svobody, a to pro všechny občany, tudíž i pro nás libštátskou mládež, když začalo pravidelné vyučování ve škole, a to už ale bez povinné výuky němčiny.

Takové životní osudy a události mně, rodičům, a občanům Libštátu přinesla doba „Protektorátu“, kterou se všem podařilo přežít a dočkat se v květnu roku 1945 svobody a nové Československé republiky.

Jaroslav Pavlů